

מאמר רביעי בסידרה: מדוע נכשלה קבוצת רמז בתחרות עם ההגנה, אצל ולח"י

קדש ללא קפיצד

במקום שהיה עליה לקבוע את יחסה אל השאלות המעשיות הגדולות של דורנו. היא היתה מעין אובסרוה שלא באה אחריה האופרה.

★ ★ ★ "כל זמן שנהיה זקוקים..."

עמוד 5 של החוברת מתחיל קטע מאלף מאוד, הנושא את הכותרת: "אין מקום לשאלות בוסר" נאמר בו:

"רבות הן השאלות העתידיות להתייצב לפנינו מעתה ולהבא בדרך עבודתנו, והרבה הרבה היהודים יעלו בלבם של כל אחד ואחד מאתנו מסביב לכל אלו. אבל לא כל המתהרהר בלבם של אנשים משלנו הם דברים העומדים לפנינו על הפרק למעשה. ולא כל שאלה, ולו חשובה, העולה להתייצב לפנינו לעתיד לבוא, תובעת מעמנו פתרון כיום הזה, ולא כל שאלה ושאלה בשלה עמנו לפתרון הלכה למעשה כיום הזה."

דומני כי פסוקים ספורים אלה נושאים בחובם את סוד כשלוננו הסראני של רטוש. הם מסבירים מדוע מסמל רטוש שלב אחד בדרך, ולא את הדרך כולה.

רטוש תבע לחסל את השפעת היהדות, "לגרש את כל הנוכרי" אך הוא לא פירט מה תהיה — או מה צריכה להיות — דמות החברה העברית אחרי גירוש הנוכרי. ממילא לא הגדיר שום עקרון מדיני, חברתי, תרבותי וכלכלי, הנובע מן ההפיכה העברית.

תופעה זו בולטת כבר ביחס לבעייה שפוצצה את פנישתי היחידה עמו: בעיית העליה היהודית. במכתב ששיגר לפני כמה שבועות למערכת העולם הזה טען רטוש כי בשנת 1944 לא היתה זאת בעייה אקטואלית, ועל כן לא היה צורך להציע פתרון ברור. איני סבור שזה מדויק. בשנת 1944 היתה זאת אחת הבעיות האקטואליות ביותר — כי התביעה לעלייה חופשית היתה העליה העיקרית של המאבק בשלטון הבריטי, ורעיון המדינה היהודית הועלה אז בעיקר כפתרון לבעיית הפליטים היהודים, שיישארו לפליטה בתום המלחמה.

מה היו העקרונות של רטוש כלפי העלייה? הדבר לא הוגדר מעולם. אמנם לא אמר רטוש מימיו כי הוא תובע לסגור את שערי הארץ בפני כל יהודי. הוא אף דיבר על "המהגרים העתידיים להווסף לנו, במידת היותנו זקוקים להם, וכל זמן שנהיה זקוקים להם — ובמידה זו, ותוך זמן זה, בלבד."

אולם בקטע זה אין רטוש מדבר על עולים יהודיים דווקא. מדי הזכירו את המהגרים שיבואו בעתיד, הקפיד לדבר על הגירת יהודים, יפאנים, איטלקים וכו' — ללא כל אבחנה. מסתבר איפוא שאין המדובר בעלייה המונית היהודית, אלא בעלייה סלקטיבית של יחידים — רבים או מעטים. ומאחר שרטוש שלל את קיומה של זיקה כלשהי בין האומה העברית החדשה לבין יהדות העולם, גם אין כל סיבה מדוע ירצו תלמידיו בעלייה יהודית דווקא כך או אחרת — לא ניתנה שום תשובה, ולא נקבע שום עקרון מעשי, לגבי אחת השאלות הבערות ביותר של התקופה.

★ ★ ★

דיקטטורה עברית

וא הדין לגבי דמות המישטר הנובע מן המהפכה העברית. אין בחוברת כולה אף לא מילה אחת על נושא זה. אך יש בה פסוק הנותן מקום למחשבה. בעמוד 8 נאמר: "זוהי פניה ראשונה אל המהגרים ועוליהרגל למיניהם, להרגיל את לבם אל מעמדם האמיתי בארץ. מעמד של אנשים החייבים בהשלמה אל סביבה אשר איננה יכולה ואיננה צריכה להיות כפי רוחם, ואשר איננה יכולה ואיננה חייבת להסתגל אליהם ולהביא על סיפוקם כל מיני תסביכים יהודיים שונים... (יש) להרגיל אותם אל מעמדם הטבעי, מעמד של מתבוללים בלב שלם ובנפש חפצה... מעמד של אבות ודודים, שמן הראוי להם לסייע במידה שיש ביכולתם, ובמידה שהם נדרשים לכך, ואל להם להפריע ולהתערב בעניינים"

ידידי ירוחם כהן, אחד מאמני הבדיחות, המציא שיטה משלו להריגת בדיחותיהם של אחרים. בהגיע יריבו לשיא הבדיחה, שניה לפני שכל המסובים עמדו לפרוץ בשאגת צחוק, היה ירוחם שואל בשקט: "אז מה קרה הלאה?"

בקוראי לראשונה את החוברת ההיסטורית של יונתן רטוש, עליה סיפרתי במאמר האחרון, היתה תגובתי הראשונה: "אז מה הלאה? מה נובע מזה?"

היתה זאת תגובתו של יצור פוליטי ליצירתו של משורר. היא ביטאה את כל ההבדל בין שתי האסכולות הכנעניות שהתגבשו באותם הימים — זו של רטוש, וזו שאני השתתפתי בעיצובה. אפשר לומר: זה ההבדל בין שני דורות כנעניים. כי בעוד שדעותיו של רטוש התגבשו בין שתי מלחמות העולם, הרי דעותינו שלנו התגבשו באמצע מלחמת העולם השנייה, ויצאו לאור העולם עם סיומה, בהיתפתח הסיכוב האחרון והמכריע במאבק לשיחור ארץ ישראל.

באותם הימים כבר היה ברור כי אנו מתקרבים לנקודת-מיפנה היסטורית. מלחמת אצל ולח"י, התעצמות ההגנה, שיבת רבבות החיילים הארצישראלים מן הצבא הבריטי, התסיסה של הפלמ"ח, כל אלה היו אותות הזמן: הישוב העברי היה מוכן לעצמאות. התעשייה

מאת אורי אבנרי

העברית, שקמה ושיגשגה בימי המלחמה, יצרה בסיס משקי עצמאי. תחושת-הכוח של הנוער סיפקה את הרחף הנפשי. הלחץ העצום של מאות אלפי "עקורים", שרידי הפליטה של השואה היהודית, שהתדפקו על דלתות הארץ, שימש חומר-דלק.

לא ידענו עדיין איך תקום המדינה, ואיזה מין מדינה, מי ישלוט בה ומה יהיו גבולותיה. אך היה ברור כי אנו הולכים לקראת המשבר המכריע. ואותם צעירים מעטים שהחלו חושבים ברצינות על דמותה של המדינה העתידה, החלו שואלים את עצמם שאלות נוקבות: האם אנו רוצים במדינה-חלוקה או במדינה-אחדות? האם נקים את המדינה נגד העולם הערבי, או תוך שיתוף עמו? האם תהיה המדינה זנב של אירופה השוקעת, או ראש של אסיה המתעוררת? האם תהיה גטו יהודי חדש, מתבדל ומנותק, או מדינה אמיתית? ואם תהיה מדינה אמיתית — האם תהיה זאת מדינה לאומית קטנה, בנוסח ליטא או אסטוניה לפני המלחמה, או תא ראשון של מסגרת מרחבת גדולה, כמו ברית-המועצות או חבר העמים הבריטי?

קראתי את חוברת הכנענים, וחזרתי וקראתי בה, כששאלות אלה מרחפות במוחי. לא היתה בה תשובה אף לא על אחת מהן.

בביקורתו החותכת על השפעת היהדות ועל מגרעות הציונות, טיפס רטוש למרומי ההגיון. העמדה העצמאית, אליה הגיע, היתה בעלת פוטנציאל עצום. היה זה קרש לקפיצה מהפכנית אדירה. אך רטוש לא קפץ.

זכורני שבאחת השיחות, בימים השווית אותו, בחוסר-טאקט משוע, ליהודי בבדיחה המפורסמת, שטיפס בקירקס על מיגדל גבוה, כדי לקפוץ ממנו לתוך גיגית של מים. כשתבעו ממנו לקפוץ, צעק: "על לקפוץ אין מה לדבר! אני תמה איך לרדת מכאן מבלי לשבור את העצמות שלי!"

השואה בלתי-היגונה בהחלט. אך היה בה ניצוץ של אמת.

★ ★ ★

היהודי הניצחי ז'בוטינסקי

הי המסקנה הפוליטית שנבעה מן החוברת של רטוש בקיץ 1944? רטש עצמו הטיל בה רק משימה אחת על קומץ תלמידיו: לצאת ולעשות נפשות, משימה שהתאימה מאוד לכת דתית (וגם כת אנטי-דתית יכולה להיות כזאת), אך היא לא הספיקה לתנועה מהפכנית פוליטית-חברתית.

רטוש עצמו הרגיש בכך היטב, ועל כן הקדיש חלק מן החוברת לזיכרון עם תובעני הפעולה. ה דיבר בזילזול רב על ההגנה, האצל ולח"י: "כל המנהיגות הן יהודיות, וכל מסגרות-הארגון חסות בצל היהדות ובדגלה. ובדאש הכל עומדים מהגרים ועוליי-רגל ועושי דברם."

על לח"י: "צעיר עברי המדמה לראות את דרך השיחור בארגון טרוריסטי, וחשקה נפשו להתנקש בשוטר בריטי או בנציב... חייב הוא לשנן גליון מיוחד מטעם לוחמי חרות ישראל... על הכיירותם החשובים של טיפוסים עריקים יהודיים מן הצבא הפולני... צריך הוא לשנן יפהיפה את אבני היסוד של האידאולוגיה הרשמית של חבורתו, על דבר האבות הנפלאים שלו בגסו המבורך."

על אצל: "וצעיר עברי המתאוה לערוך התקפות על מרכז השלטון ולקרקר בניינים גדולים בפצצה, לאסור קרבי-ריות לילי במערכות אצל — הוא צריך לעשות את תביעת השלטון זנב וטרח-יודף לתלמידים של דרישות יהודיות... ולקדש את שמו של יהודי נצחי אחד, ולאדימיר ז'בוטינסקי, שהיה מתייגע כלנס, כנסיה יהודית עולמית" כמוסד מכריע ועליון..."

אולם בבואו להתחרות על נפש הנוער עם ארגוני-פעולה אלה, לא הציע כל פעולה אחרת. סבורני כי זאת היתה סיבת כשלונה הגדול של אסכולה כנענית זו בימי שיאה. באותן השנים היינו כולנו יצורים פוליטיים, מעל לכל ולפני הכל. הכנענים של רטוש נשארו קוריוז, ולא קנו שום אחיזה בקרב המוני הנוער, מפני שהצעיר הממוצע שאל את עצמו: "אז מה הם רוצים שנעשה? לא היתה סבלנות לאידאולוגיות חדשות, ששום מעשה פוליטי מחדש לא נבע מהן."

כשאני שואל את עצמי כיום, כעבור 17 שנה, אם צדק הנוער ביחסו זה, חייב אני להשיב בחיוב. ישו הנוצרי אמר: "בפירותיהם תכירו אתם!" נכונותה של השקפת-עולם נבחנת בכך אם היא מובילה למעשה נכון, אם היא מספקת פתרונות מעשיים נכונים לשאלות המעשיות העומדות על הפרק. ישנם סוגים רבים של מעשים. מחתרת, פצצות ויריות, הן רק סוג אחד. הקמת מפלגה פוליטית, ארגון המונים, תעמולה המונית, מאבק פעיל על השלטון הפנימי — הם סוג אחר. דרכים רבות מובילות למטרה מדינית — אך כל דרך רצופה במעשים.

לא תמיד מצטיין הוגה-הדעות המהפכני בכושר-פעולה. קארל מארכס, אחד מגדולי המהפכים בכל הדורות, נכשל כשלון חרוץ בנסותו את ידיו בפעילות מהפכנית. עברו שנים עד שנמצאו לו יורשים מהפכניים, שתירגמו את דבריו לשפת המעשה. אך המעשה נבע במישורין מן ההלכה המהפכנית, ובזאת הוא היתה אמת-מידה לבדיקת נכונות ההלכה. לנין אמר: "אין מעשה מהפכני ללא הלכה מהפכנית" אפשר להפוך פסוק זה על ראשו: "אין הלכה מהפכנית שאינה מובילה במישורין למעשה מהפכני."

ואילו חוברתו של רטוש, עם כל היותה מלאכת-מחשבת של הגיון וסגנון, נעצרה דווקא